

Moviments migratoris recents a Santa Coloma de Gramenet

Antoni DURÀ i GUIMERÀ
*Departament de Geografia,
Universitat Autònoma de Barcelona*

Santa Coloma de Gramenet, un bon exemple de municipi de la perifèria metropolitana barcelonina conformada per la població arribada tot al llarg del segle, ha canviat en el període més recent les seves pautes migratòries. Sintetitzant, es poden considerar tres canvis fonamentals, que es comencen a produir cap a finals dels anys setanta:

a) El conjunt de moviments migratoris a l'àrea de Barcelona s'ha reduït notablement, a causa sobretot del descens d'arribades des de l'Espanya rural, i el saldo ha pres signe negatiu. Així, concretament Santa Coloma perd més de set mil habitants entre els dos darrers censos, com es reflecteix a la Taula 1. Aquesta disminució és clarament d'origen migratori, ja que el creixement natural és encara afavorit per una de les poblacions més joves de Catalunya.

b) En els fluxos actuals els orígens i destinacions dins la regió de Barcelona són predominants, i els motius dels desplaçaments tenen més a veure amb les necessitats residencials que amb les laborals.

c) La presència dels migrants procedents del món subdesenvolupat, si no és molt elevada en xifres, cada dia és més notòria al carrer i a l'estructura social colomenca. A la més tradicional presència sud-americana, s'hi afegeixen ara membres de cultures molt més diverses, d'entre les quals destaca la comunitat magrebí —aquesta tanmateix d'origen tampoc no tan recent.

Tot plegat es dona en una ciutat dins la gran ciutat, un municipi que, sota l'empara del recent Estat del benestar —la recessió del profund corrent d'atracció de mà d'obra es produïa gairebé al mateix temps que l'arribada de la democràcia—, en els darrers quinze anys ha viscut un intens procés de millores i ha trencat el seu històric aïllament.

Aquests canvis de tendència s'han d'interpretar en el context de les transformacions generals que es produeixen a la regió de Barcelona des de la dècada anterior. Diversos estudis han constatat recentment la complexitat del fenomen de la creixent mobilitat residencial interna de l'àrea barcelonina. En el present article es vol mostrar de quina manera la reestructuració del poblament metropolità incideix en la perifèria més immediata de la ciutat— el que s'anomena conurbació, i que es defineix sobretot pel continu edificat— a través de l'anàlisi en detall d'un dels municipis que en els anys de forta immigració va experimentar un creixement més intens. Com a part d'una recerca més àmplia, es presenten aquí les xifres generals referides als intercanvis migratoris produïts entre Santa Coloma i diferents àmbits territorials en els darrer anys.¹

1. Precisions metodològiques

És sabut que les fonts que proporcionen informació sobre les migracions intermunicipals són els censos i padrons, de forma periòdica, així com les actualitzacions constants de les altes i baixes que registren els municipis. La recerca sobre les noves tendències migratòries en l'àmbit de la regió de Barcelona, caracteritzades —com a les altres grans àrees urbanes de l'Estat— pel predomini de la mobilitat interna metropolitana, està empenyent a una major precisió en la publicació d'aquesta informació per a l'àmbit municipal. Així ho reflecteixen les publicacions de l'INE i de l'IEC dels darrers anys sobre moviments migratoris, així com els anuaris estadístics municipals, entre els quals destaca el de l'Ajuntament de Barcelona. Aquestes explotacions es basen en els esmentats registres d'actualització contínua dels padrons d'habitants, i que en el cas de l'INE donen lloc a l'Estadística de Variacions Residencials. Cal dir que aquests registres han estat sensiblement millorats des del 1986, gràcies en gran part a la informatització general de l'entrada de dades.

Tanmateix, per a poder aprofundir en l'estudi de la mobilitat residencial per al municipi escollit, ha calgut anar més enllà de les publicacions estadístiques i recórrer a l'explotació de les bases informatitzades, material que permet el creuament de les variables sobre característiques personals i les territorials, i també analitzar els fluxos amb un detall inferior al municipi, fet especialment útil en les àrees urbanes. D'aquesta manera es poden comprendre millor les característiques d'una mobilitat cada vegada més complexa en totes les escales del territori.

Estudis recents han acudit ja a les bases informàtiques de l'administració per donar un major detall sobre el tema. Els treballs de l'Àrea Metropolitana (vegeu, per exemple, MMAMB 1992) ja s'havien endinsat en aquest terreny. Els estudis del Centre d'Estudis Demogràfics han explotat les dades padronals de la Regió I (Pujadas i altres, 1991), i les del Cens de 1991 per a Catalunya (Cabré, Módenes; Pascual, 1993-94), creuant àmbits i variables personals. L'estudi de Jané i Garcia (1992) sobre l'emigració des del municipi de Barcelona ha emprat també aquest mètode.

En la recerca origen de l'article s'ha volgut avançar en la precisió de la informació per a Santa Coloma, on la complexitat dels intercanvis és prou notable. Les fonts emprades han estat principalment les actualitzacions de les altes i baixes dels Padrons de 1986 i 1991, i en segon lloc, també el Padró de 1986 i el Cens del 1991. Per a les actualitza-

cions, s'ha acudit als registres dels municipis de Santa Coloma, Barcelona i Badalona, els dos a causa del gran volum de fluxos que intercanvien amb Santa Coloma. Aquest fet ha permès crear les variables personals —sexe, edat i nivell d'instrucció— amb àmbits inferiors als municipals. Tanmateix, l'article se centra en la distribució dels totals de les xifres, ja de per si prou complexa, i s'esmenten tan sols de passada les referències a les variables personals.

2. Canvi de signe migratori a Santa Coloma de Gramenet

El canvi de signe en el saldo migratori de Santa Coloma es va produir en la segona meitat dels setanta, i va donar peu a que, per primera vegada després de dècades d'espectacular creixement, la població total que reflectia el Cens de 1981 fos inferior a la dels recomptes precedents. Des d'aquest any fins al 1993, la davallada demogràfica ha estat lenta però constant.

Que aquest procés és compartit de forma general pel municipi de Barcelona i els del seu entorn, especialment entre aquells que havien crescut més en els anys de la immigració, s'ha exposat repetidament. Barcelona és la que perd un volum més gran de població, però els percentatges per municipis són més aproximats, com mostra el quadre 1:

Quadre 1
Municipis de la primera corona metropolitana amb més 80.000 hab.
Variacions de població 1981-91

	1981	1991	Variació total	1981-91 %
Barcelona	1.725.627	1.643.542	-109.085	-6,2
l'Hospitalet	295.074	272.578	-22.496	-7,6
Badalona	229.780	218.725	-11.055	-4,8
Santa Coloma G.	140.613	133.138	-7.475	-5,3
Cornellà de Llob.	91.563	84.927	-6.636	-7,2

Font: IEC: Cens de 1991, dades municipals

Quines són les noves pautes, doncs, dels fluxos migratoris actuals? L'explicació del moviment migratori des d'aquests municipis sol indicar dos motius principals: la sortida cap a l'exterior de l'àrea metropolitana, menys congestionat (les estadístiques publicades per l'IEC així ho evidencien) i, en segon lloc, els retorns cap a comunitats d'origen. D'altra banda, poca cosa es diu de les altes que es continuen produint, excepte pel que fa a la immigració estrangera. Però aquesta darrera no és, ni de bon tros, la més nombrosa.

2.1. La distribució de les altes i baixes de Santa Coloma: 1986-1993

L'anàlisi de les actualitzacions padronals s'ha realitzat a partir del Padró de 1986, i fins el 1993, últim any complet disponible. S'hi han inclòs els moviments produïts els anys 1986 i 1991, malgrat les distorsions degudes a la realització dels padrons en aquests anys. Per conèixer la distribució en xifres absolutes de les altes i baixes, s'han definit

unes «corones» territorials segons els àmbits de procedència o destinació dels migrants. El quadre 2 n'exposa els resultats:

Quadre 2
Altes i baixes Santa Coloma de Gramenet per corones territorials (1986-1993)

	Altes	Baixes	Altes-Baixes
Barcelona (munic.)	3.180	3.523	-343
Badalona	2.714	4.439	-1.725
1a Corona (AMB)	983	1.861	-878
2a Corona (RMB)	1.122	6.863	-5.741
Resta província Barcelona	96	279	-183
Resta Catalunya	542	1.626	-1.084
Resta Espanya	3.169	5.527	-2.088
Estranger	515	135	380
Total	12.321	18.591	-11.662

Font: *Actualització Padrons 1986 i 1991. Aj. Sta. Coloma de Gramenet.*

(Nota: Les dades sobre l'estranger estan clarament subestimades)

De la taula es desprenen diversos fets que cal posar de relleu:

a) Les xifres mostren, en primer lloc, la importància de la mobilitat residencial respecte als diferents àmbits indicats: en conjunt significa que, dels 135.239 habitants que registrava el Padró de 1986, en el període de vuit anys estudiat haurien marxat aproximadament dos de cada deu residents, al mateix temps que n'entrava un per cada deu. Això sense tenir en compte la mobilitat intramunicipal.

b) També insisteixen en el predomini dels fluxos dins la regió metropolitana —és a dir, dins una mateixa àrea de mercat laboral— enfront dels que es produeixen respecte altres àmbits. Dins aquest procés, les baixes en direcció a la segona corona metropolitana apareixen com la raó més important de pèrdua de població.

c) Es posa de manifest, d'altra banda, que una gran part d'aquesta mobilitat intrametropolitana es concentra, en el cas de Santa Coloma, en dos municipis: Barcelona i Badalona. La grandària dels dos termes i el fet de que formin un mateix continu urbà a banda i banda de Santa Coloma expliquen aquestes xifres generals, encara que no precisen el grau de dispersió d'origens i destinacions dins d'aquests termes. En la darrera part de l'article s'exposen els resultats de l'anàlisi més detallada d'aquests dos municipis.

d) El balanç en la resta de l'àmbit metropolità mostra una diferència molt marcada entre les altes i les baixes. Les primeres són molt menors en proporció a la immigració de la resta d'Espanya, mentre que les sortides formen el grup més nombrós, especialment, com s'ha dit, en direcció a la segona corona metropolitana. És aquí on s'evidencia el procés de desconcentració urbana.

e) Fora de l'àmbit de la regió metropolitana, la resta de Catalunya suposa un àmbit amb menor pes, tot i que una mica més pronunciat en les baixes. L'anàlisi detallada mos-

tra una major tendència als intercanvis amb municipis de l'eix litoral —prelitoral, amb una especial continuïtat cap a Girona, seguint la direcció de les baixes en la segona corona metropolitana.

f) La resta de l'Estat espanyol, tanmateix, continua suposant una quarta part de les arribades, i una cinquena de les baixes que es produeixen a Santa Coloma. L'anàlisi per comunitats, províncies i municipis indica que sobretot es donen intercanvis amb les comunitats del sud, focus tradicionals d'immigració a Santa Coloma. Andalusia sola suposa el 45,49% de les altes i el 47,08% de les baixes del municipi en aquesta «corona». Amb Extremadura i Castella-la Manxa arriben al 64,08 i 62,8% respectivament. Destaca també l'intercanvi amb les Balears —important mercat de treball (6,24% a. i 5,71% b.)—, així com amb altres àrees urbanes, com ara Madrid. Finalment, i bé que en menor grau, tant a les altes com a les baixes hi ha una representació de gairebé totes les altres províncies de l'Estat.

g) Finalment, els fluxos cap a fora de l'estat no són gens significatius, tan sols Andorra s'apunta com a destí mínimament destacat. En canvi, sí que ho són més les arribades, sobretot si es té en compte que aquestes són només estimatives de la realitat. Els arribats es poden dividir en dos grups: el més nombrós, el procedent del Tercer Món, està encapçalat per marroquins (gairebé la meitat de les altes); un segon grup, provinent de l'Europa comunitària, es constata en realitat com a col·lectiu de «retorns» d'emigrants espanyols o els seus descendents.

Es pot assenyalar d'altra banda que el procés de desconcentració es dona ja intensament al primer quinquenni, com es desprèn de l'observació de les altes del Padró de 1986 als municipis de Catalunya referides a Santa Coloma de Gramenet (Quadre 3).

Quadre 3
Altes i baixes Santa Coloma de Gramenet per corones territorials (1981-1986)

	Altes	Baixes	Altes-Baixes
Barcelona (munic.)	2.573	1.722	851
Badalona	1.375	925	450
Resta Barcelonès	716	3.210	-2.494
Resta RMB	487	2.888	-2.401
Resta província Barcelona	44	147	-103
Resta Catalunya	92	495	-403
Total	5.287	9.387	-4.100

Font: IEC: Explotació del Padró de 1986

El pes de la mobilitat intrametropolitana és ja evident en aquest període anterior, i per tant, és possible afirmar que aquest predomini s'ha donat al llarg de tota la dècada dels vuitanta, i és de preveure que seguirà la mateixa pauta en els propers anys. L'apartat següent, doncs, se centra en una anàlisi detallada dels desplaçaments en aquest àmbit per al període més recent.

2.2. Altes i baixes de Santa Coloma dins la Regió Metropolitana de Barcelona: 1986-1993

L'anàlisi per municipis de la RMB permet un retrat força detallat dels fluxos entre Santa Coloma i la resta de l'àrea. S'han establert categories segons el volum d'altes i baixes, a partir d'aquells municipis que registraven un mínim de 25 migrants. Entre els municipis que aporten més migrants a Santa Coloma, destaquen els exposats al quadre 4.

Quadre 4
Altes a Santa Coloma de Gramenet de la resta RMB (1986-1993)
(municipis més destacats: + 25 altes)

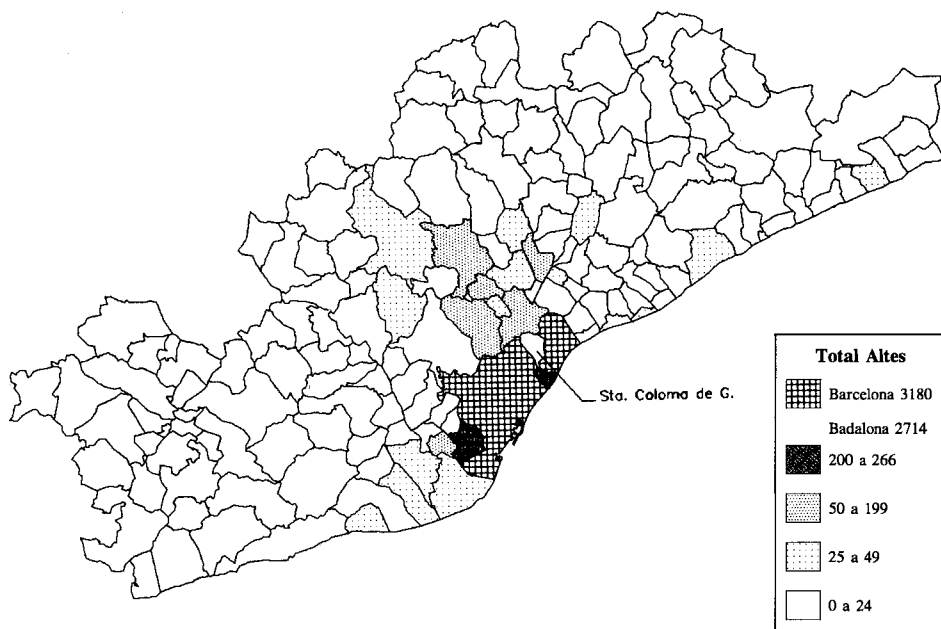
Barcelona	3.180
Badalona	2.714
Sant Adrià de Besòs	257
L'Hospitalet de Llobregat	207
Cerdanyola del Vallès	100
Mollet del Vallès	93
Barberà del Vallès	69
Sabadell	63
Montcada i Reixac	60
Cornellà de Llobregat	56
Santa Perpètua de Mogoda	47
Granollers	46
el Prat de Llobregat	45
Premià de Mar	41
Rubí	40
Viladecans	39
Mataró	36
Ripollet	36
Sant Boi de Llobregat	34
Martorelles	30
Pineda de Mar	29
Castelldefels	28
Palau de Plegamans	28
Terrassa	27

Font: Actualització Padrans 1986 i 1991. Aj. Santa Coloma Gramenet

El mapa 1, d'altra banda, descriu la seva distribució en el conjunt metropolità:

Mapa 1

Font: Actualitzacions Padrans de 1986 i 1991. Aj. Santa Coloma de Gramenet.

La llista de municipis i la seva distribució en el mapa posen de manifest dues coses. La primera és que la majoria de fluxos provenen de municipis molt propers a Santa Coloma o a l'aglomeració urbana, i fortament urbanitzats, oferint un alt grau de concentració. La segona és que a la quarta categoria hi ha alguns municipis menors i força dispersos, la presència dels quals s'explica probablement perquè destaquen com a destins de les baixes de Santa Coloma: és el cas de Premià de Mar, Palau de Plegamans o Pineda. Es tractaria en molts casos, doncs, de possibles retorns de persones abans desplaçades a aquells municipis.

Aquest fet es confirma quan s'observen les baixes de Santa Coloma en direcció a la resta de la regió metropolitana.

El nombre de municipis que acullen 25 o més baixes de Santa Coloma en el període estudiat és de 78, sobre el total dels 162 que configuren la RMB. La xifra dona una idea del grau de dispersió d'aquest moviment de sortida, que s'acull a una gran diversitat de municipis. El quadre 5 i el mapa 1 il·lustren també aquesta dispersió, de la qual la taula

destaca, a més dels casos de Barcelona i Badalona, la resta dels municipis que acullen més de 100 baixes colomenques:

Quadre 5
Baixes de Santa Coloma de Gramenet a la resta RMB (1986-1993)
(municipis més destacats: + 100 baixes)

Badalona	4.439
Barcelona	3.523
Lliçà d'Amunt	495
Mollet del Vallès	435
Sant Adrià de Besòs	348
Santa Perpètua de Mogoda	337
Palau de Plegamans	325
Sant Fost de Campsentelles	300
Barberà del Vallès	281
Premià de Mar	274
Cerdanyola del Vallès	246
L'Hospitalet de Llobregat	231
Granollers	224
Montcada i Reixac	199
el Masnou	191
Lliçà de Vall	177
Ripollet	159
Terrassa	155
Martorelles	154
Pineda de Mar	154
Sabadell	154
Rubí	152
Montornès	134
Mataró	126
Bigues i Riells	124
Cardedeu	117
Montmeló	107
Cànoves i Samalús	103
Caldes de Montbui	101

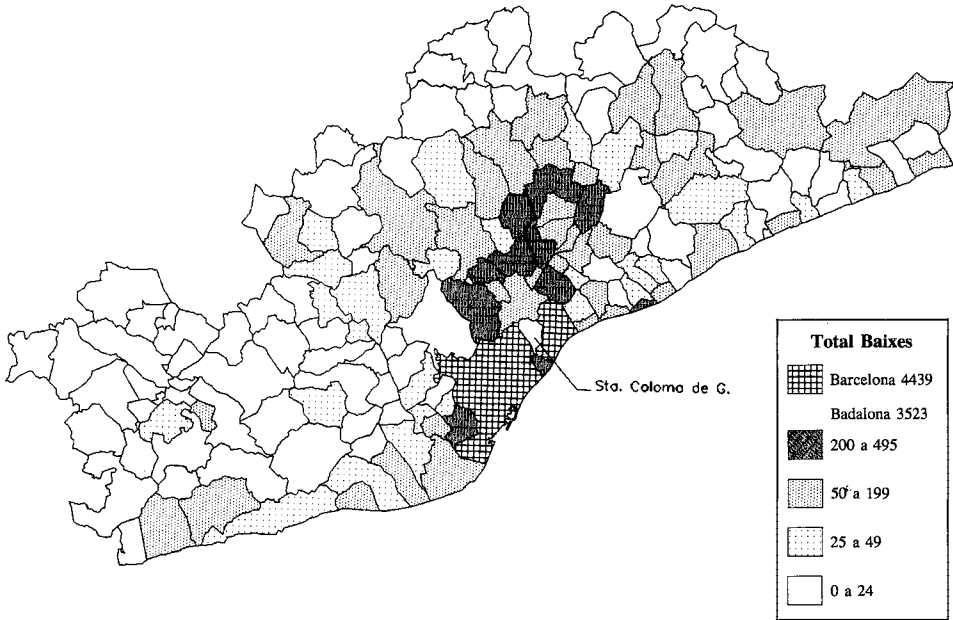

Font: Actualització Padrons 1986 i 1991. Aj. Sta. Coloma Gramenet

Mapa 2

Baixes de Santa Coloma de Gramenet amb destinació a la RMB (1986-1993)

Font: Actualitzacions Padrons de 1986 i 1991. Aj. Santa Coloma de Gramenet.

La distribució en el mapa revela la tendència a l'expansió pels eixos del Vallès i el Maresme, sovint en municipis de poca població, però que en alguns casos han vist créixer en les últimes dècades un important parc de segona residència (Lliçà de Munt, Premià de Mar, Palau de Plegamans) o han ampliat en els darrers anys la seva oferta d'habitatge davant la saturació de l'aglomeració de Barcelona, sovint acudint a les tipologies d'habitatge unifamiliar (Sant Fost, Barberà, Cerdanyola, el mateix Palau). Granollers —exemple de ciutat mitjana en procés ascendent— representa el dinamisme d'aquesta corona exterior enfront del nucli metropolità.

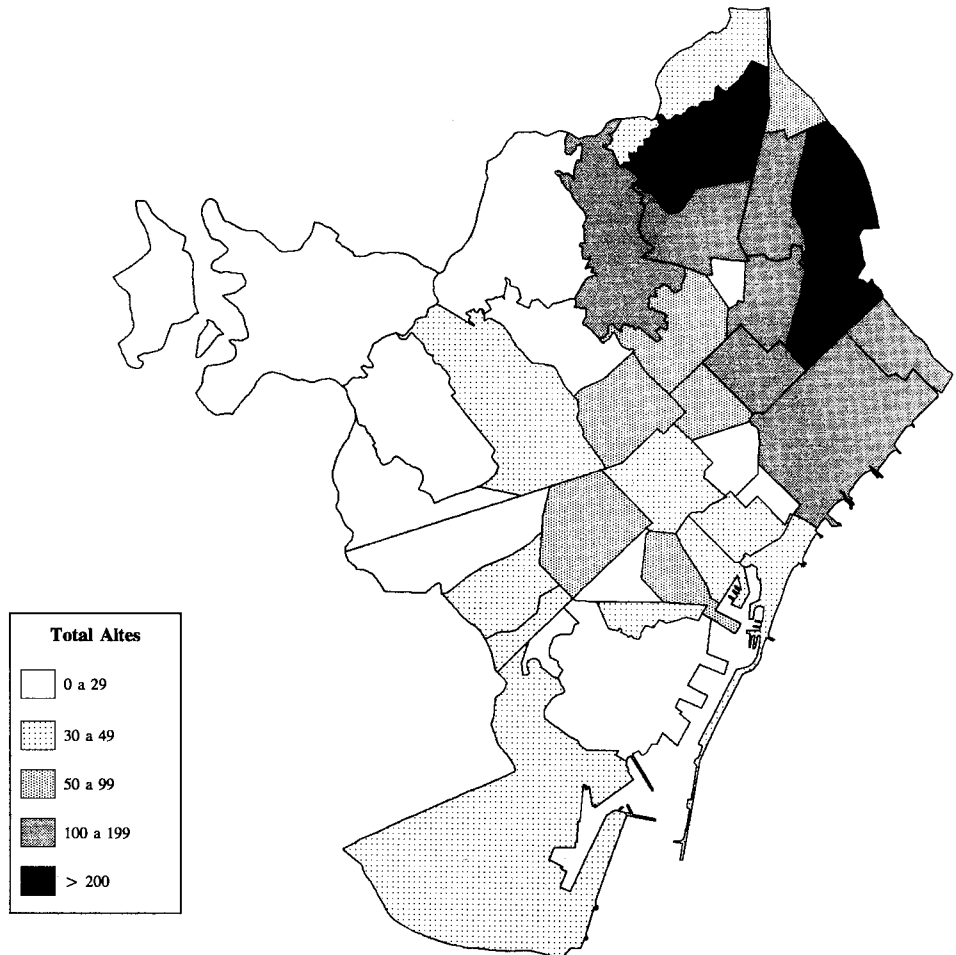
D'altra banda, la presència de colomencs és menor en els municipis on els preus de l'habitatge i el nivell de vida són més elevats (en aquest sentit, el de Sant Cugat ha esdevingut un cas paradigmàtic). Es confirma, doncs, la tendència a una segregació econòmica de la segona corona metropolitana per municipis, com a continuació d'una situació ja establerta en el mateix cor metropolità. No és menys notòria la menor tendència a l'emigració cap a les comarques meridionals de la regió, més allunyades de Santa Coloma. Tot i així, hi ha una major relació amb el litoral del Garraf i l'àrea entorn de Martorell (espais tots ells de dinamisme recent), mentre el vincle és més dèbil amb el Penedès, on perdura l'estructura rural de la comarca.

2.3. Altes i baixes als municipis de Barcelona i Badalona

La informació sobre la distribució territorial de les altes i les baixes dins aquests dos municipis s'ha extret també per explotació informàtica dels seus arxius d'actualització padronal.

En el cas de Barcelona, la distribució s'ha basat en la divisió en les 38 Zones Estadístiques Grans (ZEG), d'una grandària i repartiment molt similar als tradicionals però poc definits barris de la ciutat. S'ha escollit un període ampli de temps (1986-1992) per tal d'assegurar la constància dels resultats. Cal destacar que els volums d'altes i baixes de Santa Coloma amb Barcelona són força equilibrats. La seva distribució es mostra als mapes 3 (altes a Santa Coloma) i 4 (baixes cap a Barcelona).

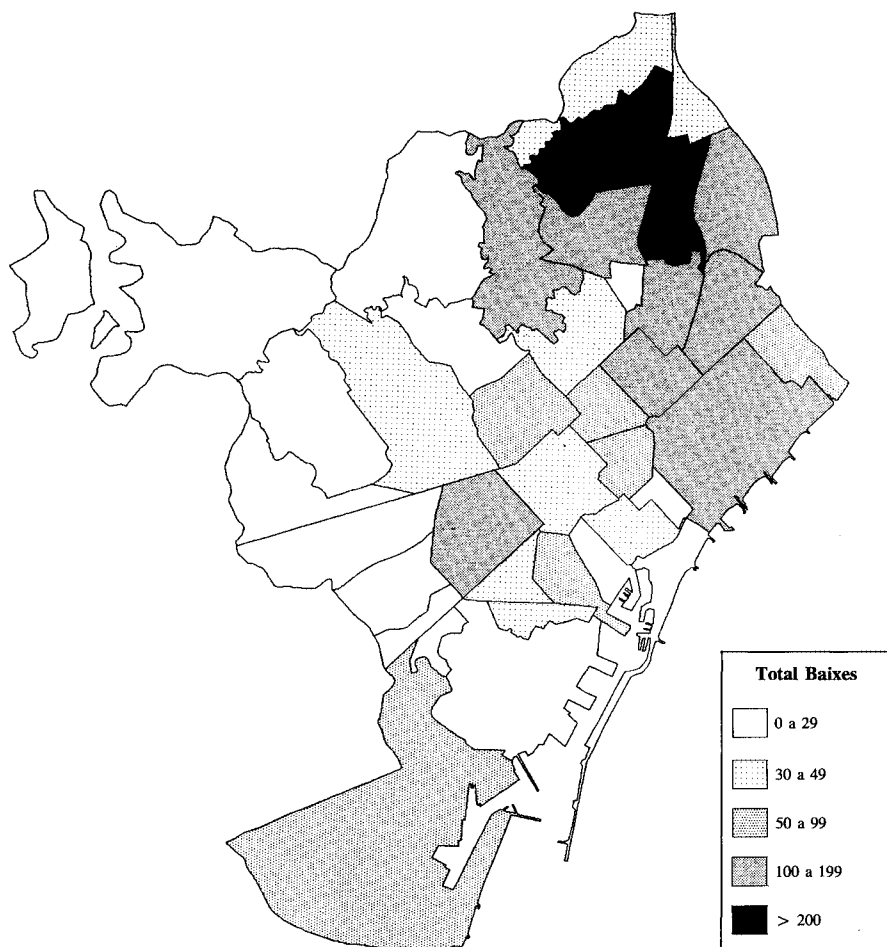
Mapa 3
Migracions de Barcelona a Santa Coloma de Gramenet (1986-1992)

Font: Actualitzacions Padrons de 1986 i 1991. Aj. de Barcelona.

Mapa 4

Migracions de Santa Coloma de Gramenet a Barcelona (1986-1992)

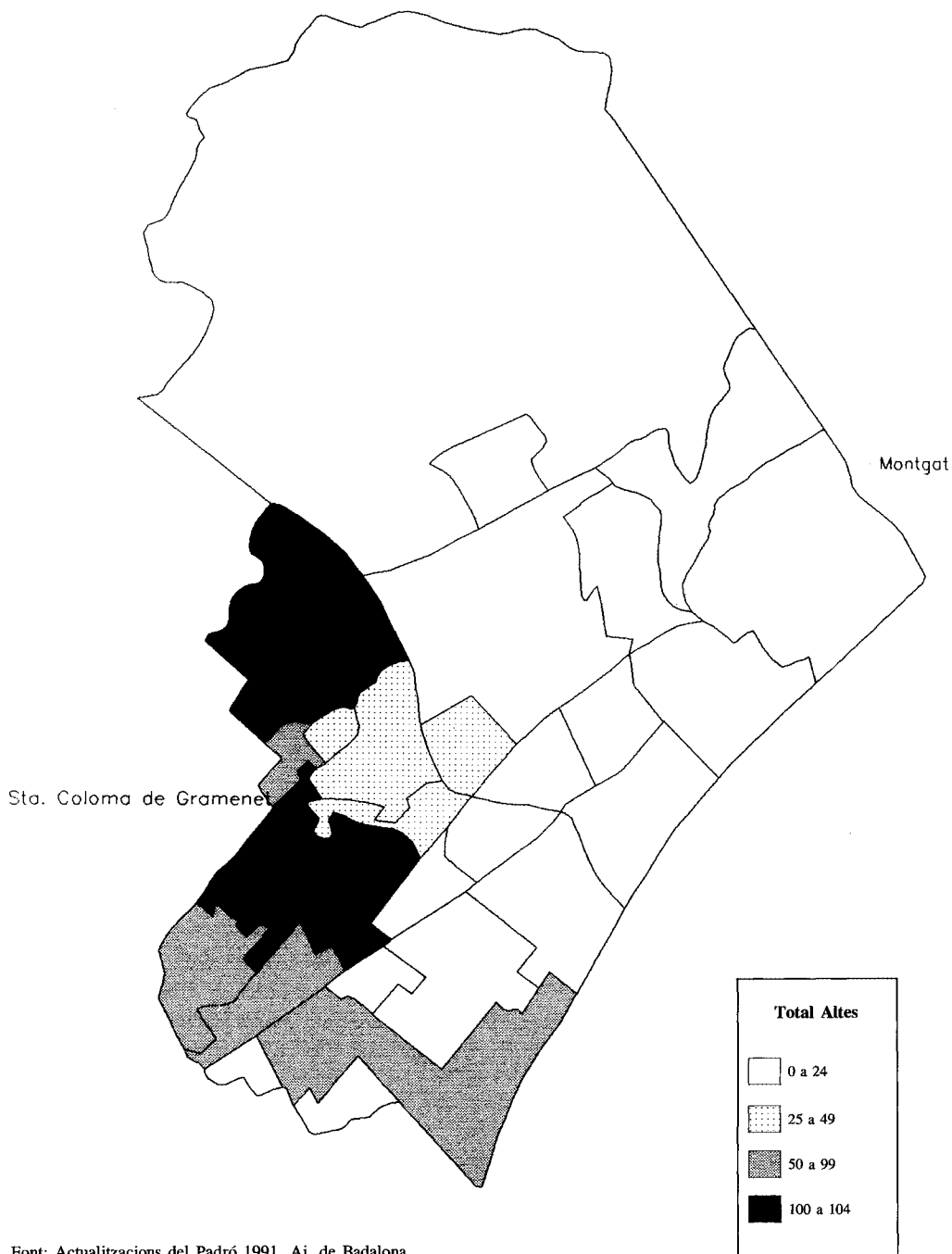

Font: Actualitzacions Padrons de 1986 i 1991. Aj. de Barcelona.

En síntesi, es constata que els fluxos entre els dos municipis es concentren sobretot en les ZEG dels districtes barcelonins adjacents a Santa Coloma, és a dir, Nou Barris, Sant Andreu i Sant Martí. La concentració és més elevada en les arribades de Barcelona: sembla lògic que el coneixement de Santa Coloma pels barcelonins estigui més influït per la seva distància al terme. Les característiques socio-econòmiques dels barris de Barcelona, així com el mercat de l'habitatge, es mostren també clarament en la distribució dels fluxos. Tanmateix, en el fet que molts colomencs prefereixin barris propers a d'altres d'igual nivell socio-econòmic, però més distants, s'apunten altres causes: el manteniment de lligams familiars, diferències de percepció, etc.

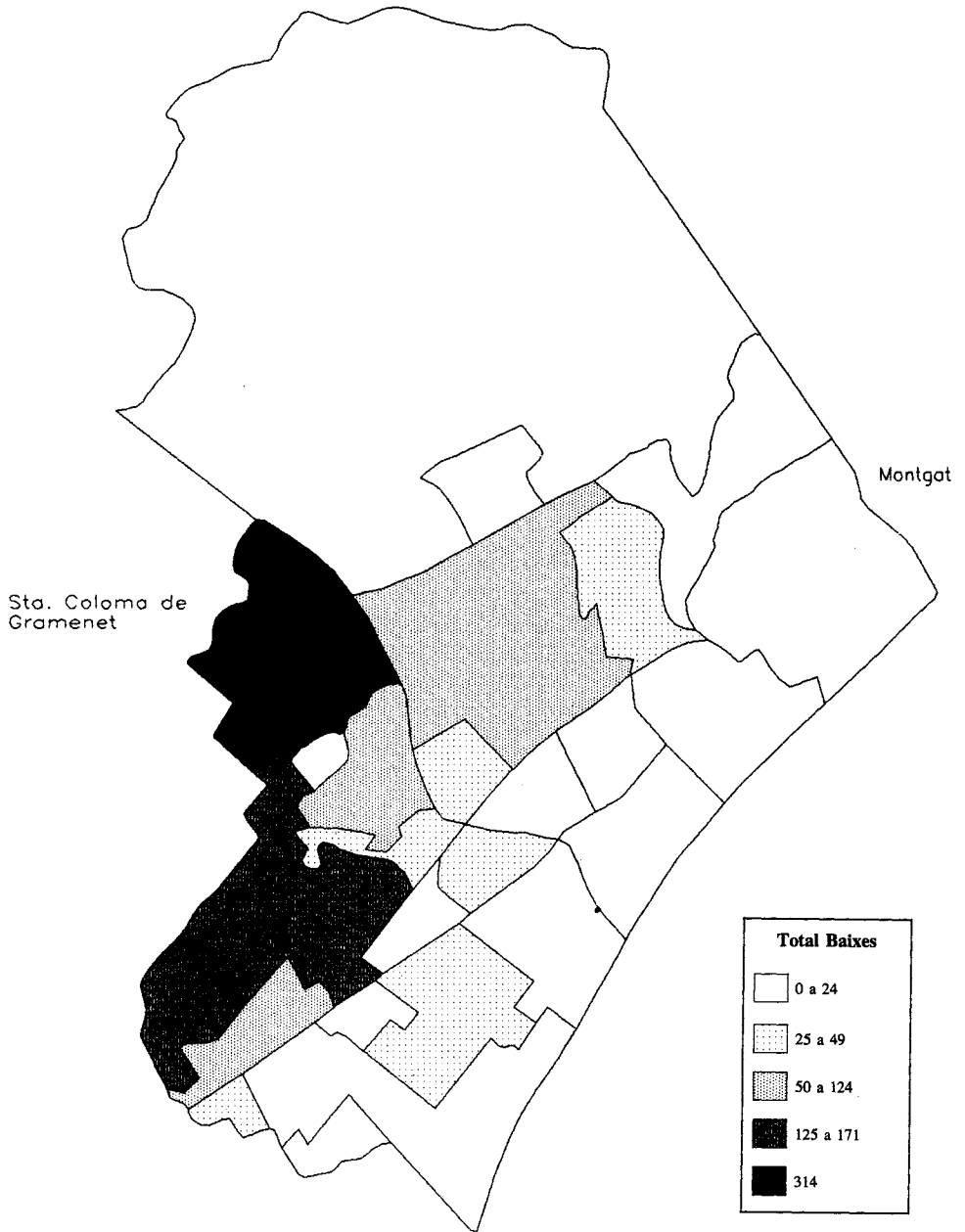
Per a Badalona l'explotació es basa en la divisió en barris oficials, i comprèn les actualitzacions de 1991 a 1993. En aquest cas les sortides cap a Badalona són el doble que les entrades des d'aquest municipi. Els mapes 5 (altes a Santa Coloma) i 6 (baixes cap a Badalona) mostren igualment l'intercanvi de fluxos en aquest període:

Mapa 5
Migracions de Badalona a Santa Coloma de Gramenet (1991-1993)

Font: Actualitzacions del Padró 1991. Aj. de Badalona.

Mapa 6
Migracions de Santa Coloma de Gramenet a Badalona

Font: Actualitzacions Padró 1991. Aj. de Badalona.

Es manifesta de nou la forta concentració d'origens i destins als barris badalonins limítrofes amb Santa Coloma, per la qual cosa es confirmen els raonaments fets per a Barcelona. La proximitat i unes característiques socio-econòmiques similars d'aquests barris expliquen sobradament el grau de concentració, que també es major entre els qui parteixen de Badalona. Dins el concepte de proximitat, cal insistir en la importància dels vincles familiars i socials, i —segurament en menor grau— els efectes del major coneixement territorial.

3. Conclusions

El conjunt de l'anàlisi porta a confirmar en primer lloc el manteniment d'una notable mobilitat tant d'entrada com de sortida del municipi al llarg del període exposat, en el qual es fa evident el predomini de la tendència a la desconcentració des de Santa Coloma —com de la resta del nucli metropolità— cap a les corones exteriors.

Els moviments de llarga distància s'han reduït molt, bé que es mantenen alguns fluxos d'immigració de les tradicionals àrees rurals —on probablement es barregen els motius laborals i d'altres, com ara els familiars, d'estudis, etc.—. Al mateix temps encara hi ha «retorns» d'emigrants espanyols a la Europa industrial, i entrades creixents d'immigrants del Tercer Món, que obligaran cada vegada més a una major atenció per part de les administracions, si es vol que el clima de tolerància es mantingui.

D'altra banda, la mobilitat interna metropolitana es desglossa en dos blocs diferenciats. Els moviments dins el continu urbà que forma Santa Coloma amb Barcelona i Badalona, i els que es produeixen amb l'exterior de l'aglomeració. Pel que fa als fluxos amb aquests municipis contigus, es pot parlar d'un cert equilibri quant a volums d'entrades i sortides en el cas de Barcelona, mentre que hi ha un desequilibri favorable a Badalona. El detall territorial mostra la concentració d'aquests intercanvis en els barris més propers d'ambdós termes (menys pronunciada en el cas de Barcelona). Sembla clar que el mercat del sòl delimita clarament les opcions d'aquells que desitgen mantenir-se dins l'àrea més urbanitzada, per raons de treball, de proximitat als serveis, o d'altres. Però la definició tan marcada d'una àrea entorn de Santa Coloma pel que fa tant a orígens com a destinacions fa pensar també que els lligams familiars són una raó poderosa de localització, sense oblidar la lògica millor percepció del territori més proper. En tot cas, aquesta mobilitat es fa aparent sobretot també a causa de l'exigüitat del municipi de Santa Coloma, i es pot considerar «interna» de la conurbació.

La segona tendència és clarament la de desconcentració, impulsada essencialment per la forta densitat del municipi, per la saturació del mercat de l'habitatge, i els dèficits encara acumulats d'etapes anteriors. Aquest procés es desencadena sobretot cap a les comarques més properes dels dos Vallès i del Maresme. D'altra banda, els municipis escollits pels colomenes són en general poc urbanitzats i, dins d'aquests, el mercat de l'habitatge també els atrau cap als menys cars. En molts casos, es tracta de municipis on hi ha tradició de segona residència de poca qualitat, on es constata el pas a la residència principal. El canvi de situació —el Cens de 1991 ha mostrat el fort augment demogràfic d'aquests petits municipis— fa pensar en l'aparició de noves necessitats d'equipaments, serveis, i urbanístiques en general, sovint més costoses en àrees de poca densitat, i difícils d'assumir per una població de baix nivell adquisitiu.

Respecte a Santa Coloma, cal preveure que les condicions que han produït la descongestió en aquests anys es mantindran encara, probablement fins al canvi de milenni. Tanmateix, aquesta lleugera pèrdua de població s'ha de valorar positivament si es manté, d'altra banda, l'esforç de requalificació i de diversificació d'activitats de la ciutat, en la línia mantinguda en els darrers quinze anys sota un marc de democràcia i Estat del benestar. Ens atrevirem a apuntar que el procés pot aturar-se amb un major equilibri entre volum de població i nivell general d'habitabilitat, proporció d'altra banda possible d'assolir en un termini no gaire llunyà.

Notes

¹ L'article forma part de la Tesi de Doctorat que prepara l'autor sobre mobilitat residencial i contraurbanització a Santa Coloma de Gramenet. En ella es realitza una detallada quantificació de les migracions recents del terme, l'anàlisi dels condicionants del context que n'expliquen els grans trets, i una enquesta sobre les motivacions de canvi i els processos seguits per una mostra d'altres i baixes de Santa Coloma respecte la resta de la regió de Barcelona.

Bibliografia

- JANÉ, A; GARCIA, M.P. (1992), «L'emigració de Barcelona: Causes i característiques. El mercat de l'habitatge com a factor incentivador de l'emigració», *Treballs de la SCG* 32, pp. 133-148.
- MMAMB (1992), *Conjuntura demogràfica i socio-econòmica a la Regió metropolitana de Barcelona 1981-1990*, sèrie «Documents d'Anàlisi Territorial», MMAMB, Barcelona.
- CABRÉ, A; MÓDENES, J.A.; PASCUAL, J. (1993-94), *Les migracions internes a Catalunya (1981-1991)*, 2 volums, mimeograt, Centre d'Estudis Demogràfics. Bellaterra.
- PUJADAS, I. i altres (1991), «Moviments migratoris intermunicipals a la regió metropolitana de Barcelona», *Papers de Demografia*, 56.